

ЗМІСТ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДІ

На основі теоретико-методологічних положень та спадщини К.Ушинського, Т. Шевченка, Г.Сковороди, В.Сухомлинського, Г. Костюка і власних експериментальних досліджень розвитку громадянськості нами зроблена спроба описати громадянські якості особистості у період підготовки молоді у вищому навчальному закладі освіти. Цей період юності є найбільш усвідомленим, у ньому виражена увага людини до власного вдосконалення.

Об'єктом дослідження стали студенти та курсанти ВВНЗ Південноукраїнського регіону. Аналіз громадянських якостей проводився у межах діяльності Причорноморського психологічного центру при інституті Сухопутних військ.

Згідно зі схемою становлення громадянськості особистості в юнацькому віці [3] воно відбувається в динаміці когнітивного, потребово-мотиваційного та конативного компоненту, характерних для цього віку закономірних причин позитивного розвитку громадянськості особистості: при турботі батьків про громадянське виховання і освіту; за наявності громадянського духу юнацького співтовариства; при демократичності та суспільно-наукових традиціях ВНЗ чи ВВНЗ. Становлення громадянськості особистості залежить від системи саморегуляції особистості, соціально-психологічних очікувань, самооцінки, рівня домагань. Важливими щодо сприяння стають такі психологічні механізми як ідентифікація, рефлексія, персоніфікація, менталізація. Удосконалення себе як громадянина країни та розвиток готовності до громадянської самореалізації відбувається у процесі підвищення громадянської освіченості: знань, навичок, умінь; громадянської спрямованості: цілей, світогляду, ідеалів, потреб, а також громадянського характеру у звичних формах відповідної поведінки. Тому, з метою цілеспрямованого планування роботи у сприянні становленню громадянськості особистості необхідна орієнтація вчителя-наставника на зміст громадянських якостей особистості молоді людини.

Здібності особистості як громадянина України щодо спілкування та особистісної взаємодії полягають у здатності до духовного спілкування через поняття та ідеї, потреби в отриманні інформації про український народ, як такий, що утворив державність, його історію, традиції, побут, культуру, мистецтво; готовність вивчати їх, здатності до пошуку та визначення джерел необхідної інформації – народознавчих, наукових, побутових тощо (інформації про минуле, сьогодення і майбутнє через історію народу, дослідження життя предків – членів роду, прогностичні дані видатних діячів минулого та сучасності) здатності до доцільної систематизації отриманих даних, здатності до використання опанованих чи власних вироблених і перевічених ідей у практику власної життєдіяльності, любові до народу, що утворив державність в Україні; любов до місцевості проживання, людей, культури, віра в майбутнє України, почуття спорідненості з культурними традиціями.

Здатність до безпосереднього спілкування з людьми, які мають певно визначену позицію громадянського патріотизму полягає: в потребі спілкування з людьми, що щиро бажають жити для України; у здатності до отримання нової аргументованої інформації та фактичного матеріалу під час спілкування з людьми з громадянсько-виваженою позицією; у здатності до розумового опанування поняттями, думками, ідеями, висловленими співрозмовниками; здатності до висловлювання, повідомлення, загалом діалогу, що розкриває власну громадянську позицію людини (в

етичних, естетичних, правових, політичних стосунках), почуття поваги, коректне ставлення до співрозмовника, учасника бесіди; у здатності до спілкування в колективі на основі виваженої громадянської позиції; у потребі співробітництва з членами колективу; потребі опиратися на свої власні погляди та ставлення, а не очікувані оцінки інших; у здатності до сприйняття та обговорення громадянських ідей під час спілкування у колективі; у здатності до прийняття рішень громади; у здатності налагодити ділове спілкування з членами групи (визначитися, чи є людина лідером, а чи має максимальною мірою сприяти лідеру, але основне – налагодити діяльність і знайти своє місце в ній по досягненню громадянсько значимої мети; у здатності розвивати почуття поваги до членів колективу, до поглядів людей, які входять до нього).

Громадянський діалог засновується на потребі пошуку односторонніх, прагненні до надійності й упевненості в міжособистісних стосунках, здатності об'єктивно сприймати особистість іншої людини без недооцінки або переоцінки її якостей; здатності у процесі отримання інформації тримати акцент на позитивній стороні особистості; здатності правильно розуміти іншу людину, причини її поведінки і ставище, здатності впливати на співрозмовника, переконувати його у правильності власних поглядів; у тактовному, інтелектуальному, конструктивному ставленні до партнера по спілкуванню, у повазі до його інтересів, порядності; здатності до співпереживання.

Громадянська спрямованість особистості – бажання і готовність розширювати свій народознавчий світогляд, поглиблювати ерудицію, віддати гроші, час чи зусилля заради блага України; потреба в осмисленні життя й системі стійких переконань; бажання отримувати інформацію про моральні норми, вимоги, ідеали; потреба бути відданим справі українського державотворення, широта і глибина інтересів у напрямку отримання фактів про життя власного народу, його історію і культуру; прихильність до державотворницьких інтересів, схильність до визначення професії, через яку людина опосередковано принесе користь Україні; добровільне прийняття громадянином певної світоглядної системи, знаходження життєвого сенсу. Разом з цим, це – і загальна спрямованість на пошук гармонії та рівноваги у світі, бажання творчо вдосконалювати світ і себе в ньому; це – безпосередній інтерес до фактів і закономірностей громадянського життя, та опосередкований – через науку, мистецтво, літературу; схильність до того, щоб розглядати минуле заради майбутнього та будувати майбутнє більш досконалим; прагнення до вдосконалення та розвитку існуючих знань, почуття гармонії, рівноваги, досконалості і краси рідного краю і людей, що живуть у ньому; почуття любові до національних традицій, громадянських обрядів.

Спрямованість громадянина є гуманістичною. Вона виходить з бажання жити відповідно до гуманістичних цінностей буття, сумління, а тому принести добро і радість людям, суспільству взагалі. Громадянська спрямованість розвивається: на основі зверненості на іншу людину, демократичності, потреби у подолання нещирості, прагнення поєднання слова і діла, інтересі до духовно-моральних цінностей життя українського народу і можливість їх реалізації їх у власному житті, на схильності до дій на основі засвоєних духовно-моральних цінностей власного буття, прагненні досягати нових результатів громадянської активності заради вищої моральної користі інших людей, у тому числі, почутті христованого гуманізму, доброти; домінуванні

стратегічних цінностей (соціально-політичних, зокрема) над цінностями особистісного і комунікативного порядку. Для українців це, - традиційно, спрямованість на здійснення продуктивної праці заради країни. Людина з високим рівнем громадянськості у своїй діяльності виходить з бажання мати високу громадянську мету; готовність захищати Батьківщину, у тому числі військовими засобами. Для людини з усвідомленням своєї громадянськості характерна готовність працювати заради процвітання України, високий інтерес до пізнання власного народу у будь-який час, на навчальних заняттях, у службовій діяльності; при підготовці до свят і у безпосередньому святкуванні змістовних громадянських подій. Схильність до постановки цілей життєдіяльності, що мають громадянсько спрямований характер опосередковано отримує свій розвиток через можливість професійної діяльності та службової чи виробничої посади у прагненні систематично працювати над втіленням громадянської ідеї.

Характер особистості громадянина України міститься у рисах людини - цілеспрямованої, наполегливої, рішучості. Це, також, зацікавленість (економічним та політичним життям України – у минулому, сучасності і перспективах на майбутнє, допитливість стосовно фактів історії країни, її народу та власного роду, історії колективу, навчального закладу тощо, цілеспрямованість власного життя відповідно меті продуктивного внеску в розбудову громадянського суспільства в Україні, наполегливість, безмежне терпіння при обмірковуванні і практичному досягненні реалізації громадянсько значимої мети, сповідальність як звітування перед богом і відповідальність перед громадою.

Варіативно, у характеристиці громадянина, можуть бути представлені риси характеру творчої, оригінальної людини, що ґрунтуються на потребі у вираженні власної індивідуальності, для якої властиві ініціативність, прагнення уникнення шаблону, штампів.

Планомірність, методичність, спритність, винахідливість, надто дотепність та особливо почуття гумору; здатність сприймати смішне – загальнолюдські якості, що прикрашають людину як громадянина.

Риси характеру громадянина як порядної, інтелігентної людини походять з потреби у справедливості, довірливості і відвертості, безпосередності, чесності, потреби прийняття стило невимушеності, внутрішньої свободи, сміливості і виваженості розуму. Характерними для громадянина стають почуття толерантності, терпимості, зокрема, до представників інших етносів сила духу, готовність до доцільного ризику, громадянської мужності.

Риси характеру громадянина як людини старанної, ділової, суб'єкта обов'язку ґрунтуються на вимогливості до себе, потреби в обов'язковому виконанні духовно-моральних етичних норм українського народу, законів Конституції, відомчих статутів (для курсантів – кодексу Честі офіцера, Статуту внутрішньої служби ЗС України).

При виконанні своїх посадових обов'язків людині як громадянину необхідна вибагливість, здатність не задовольнятися приблизними відомостями, а уточнювати, виявляти сутність, враховувати думку фахівців. При виконанні обов'язкових завдань – прагнення не просто зробити, а виконати сумлінно, конструктивна критичність розуму, дисциплінованість, організованість розуму, почуття здорового глузду і розумної обов'язковості.

Риси характеру людини як суб'єкта права ґрунтуються на потребі у збереженні громадянських прав і свобод, здатності до пізнання громадянських прав через довідкову літературу, у спілкуванні, у засобах масової інформації (через доказове отримання фактів засобом перехресного збору інформації з різних авторитетних джерел). Для громадянина важливим є визначення доцільності дій щодо

збереження громадянських прав, реалізації власної громадянської позиції і громадянських прав у житті. Внаслідок цього розвивається почуття задоволення від збереження власних громадянських прав, захисту прав громади.

Самосвідомість особистості громадянина країни ґрунтується на здатності до адекватного усвідомлення якостей власної особистості, яка виходить з потреби у самоусвідомленні своєї особистості, потреба мати судження про міру наявності у себе якостей, властивостей у співвіднесенні їх з певними еталонами, здатності до самоусвідомлення власних позитивних якостей і вад порівняно з іншими людьми, здатності до усвідомлення своїх якостей як причин успіхів та невдач, урахування їх при постановці мети діяльності, здатності адекватно, з достатнім рівнем самокритичності, оцінювати власні сили і на цій основі досягати помітних результатів у громадянській активності. З цього всього розвивається почуття реалізму у самооцінці без зайвої самовпевненості, чи, навпаки, самоприниження (позбавлення почуття національної меншовартості), подолання відчуженості і самотності, здатність до самоаналізу власної особистості як громадянина України. Властивим є аналіз цілей, що ставить перед собою людина у прагненні зайняти бажане місце у суспільстві; самоаналіз власного вибору, що здійснюється на основі тих чи інших особистісних догадань; потреба у самооцінці того, як оцінюють її інші люди, здатності до самостереження, самопізнання власних якостей, вчинків, дій та можливих суб'єктивних труднощів на шляху їх здійснення. Такий аналіз можливий на основі оцінки цих якостей наставником, особистим психологом, священником, іншою довіреною особою, при розвитковій здатності до обмірковування своїх дій та вчинків, правильного розуміння себе, своїх нахилів та здібностей, рис характеру. Внаслідок цього всього виробляється вміння правильно розробляти реальні цілі, плани діяльності, врахувати думки інших людей, здатність усвідомлювати свої певні особистості як такі, що характеризують представника нації і завдяки яким вноситься визначний рівноправний вклад в історію народів; здатність контролювати себе, свої думки, вчинки, дії, усвідомлюючи, що від цього залежить успіх у поведінці та діяльності, здатність будувати свої життєві цілі на основі власних особливостей, властивостей; почуття власної гідності, поваги до себе, віри в себе, здатність до самоорганізації власної громадянської активності.

Людині з виваженою громадянською позицією необхідно прагнення до вивчення всієї необхідної інформації з проблеми, що вирішується та своїх можливостей, щоб краще підготуватися, перш ніж почати справу, розвинута здатність до планування своїх вчинків та дій на кілька днів наперед при підготовці до занять, ділових зустрічей, здатність до проявів волі та характеру, до мобілізації усіх своїх ресурсів виконання важкої, та, можливо, не дуже цікавої роботи, яка потребує часу та сил, здатність керувати своїми бажаннями, почуттями, емоціями та, якщо це необхідно, свідомо стримувати їх.

Здатність до самовдосконалення власної особистості як громадянина витікає із загальної потреби у самовдосконаленні, необхідності пошуку і знаходження моральних ідеалів та професійних і громадянських еталонів, зразків поведінки та встановлення співвідношення з ними якостей власної особистості, щоб визначити напрям удосконалення. Важливим є прагнення розробляти реальні плани, програму самовиховання своєї особистості на тривалий період, ефективно виконувати намічену програму самовиховання, контролювати хід її реалізації, як би те важким не було, і, як результат, - почуття задоволення від самовдосконалення особистості, духовного зростання, досягнення морального ідеалу та професійного еталону.

Здатність до самовдосконалення власної особистості розвивається з потреби у самоощищенні. Знешкодження попередніх смислових помилок, негативних звичок, установок, мотивів, поглядів, поведінки тощо, здатності досягти результату подолання негативної звички, погляду, уявлення тощо, можливості отримати задоволення від власного подолання негативної звички, думки, погляду, переконань.

Прагнення очистити себе витікає з потреби у відповідному діянні, бажанні отримати інформацію про зміст громадянсько необхідного діяння, перевірки носіїв інформації на їх тенденційність чи брехливість, та внесення відповідних коректив при подальшому аналізі інформації, здатності до планування ефективного громадянського діяння, з отримання продуктивно-конструктивного результату від діяння, а також задоволення від дій, що мають характер соціально значущого вчинку громадянської змістовності.

Для громадянина країни бажана розвинена здатність отримати задоволення від якості споглядання величі України, її духовно-культурних пам'яток, внутрішньої і зовнішньої людської краси жителів країни. Ця здатність ґрунтується на потребі у спогляданні, отриманні інформації про об'єкти споглядання, що приносять користь громадянському вдосконаленню особистості, на плануванні процесу споглядання у проєкті найближчої чи віддаленої просторово-часової перспективи, ефективного здійсненні споглядання гідних цього об'єктів.

Потреба у перетворенні себе як громадянина, і, відповідно, - доволишнього середовища полягає у здатності отримати максимальну інформацію про якості бажаного ідеалу як стосовно власної особистості так і середовища, здатності постановки конкретної мети щодо поступального перетворення себе та тих людей, для яких є наставником, здатності ефективно втілювати у власний спосіб життя програму перетворення, в першу чергу себе, і, на основі цього, - оточуючого світу, здатності отримати задоволення від поступальних кроків на шляху до бажаного громадянського ідеалу.

Громадянський досвід особистість отримує завдяки стійкому бажанню набути громадянської освіти, правових знань, екологічної освіти на основі потреби у збереженні природи, права, громадянських свобод. Важливими є здатність швидко поповнювати багаж знань з громадянської освіти, правові знання, екологічні знання; уміння знаходити нові проблемні ситуації, що чекають рішення; здатність вирішувати практично виявлені проблеми на основі набутих правових знань, відчувати задоволення від набутого досвіду компетентного вирішення громадянсько значущих проблем.

Пізнавальні процеси особистості громадянина виражаються у громадянській увазі як інтересу до явищ громадянського життя, що сприяє довготривалій увазі до них та здатності помічати необхідні речі, які легко випадають з уваги. Важливим є здатність відмежуватись від недостойних уваги думок, здатність зосередити увагу на певній проблемі, що того варта, здатності широкого розподілення уваги на проблемі для її всебічного аналізу при відповідній емоційно-вольовій стійкості при необхідності напруження, в ситуації невдач та успіху.

Громадянське сприйняття дійсності засноване на потребі систематичного спостереження за явищами громадянського життя, сприйнятливості, відкритості та чутливості до фактів, знань, закономірностей у діалектиці динаміки часткового і загального, позитиву і негативу в динаміці розгортання явища громадянського життя. Важливим є розвиток здатності до безпосереднього бачення закономірностей, принципів побудови об'єкта, що вивчається без тривалих розмірковувань, здатності до використання результатів сприйняття предметів і явищ дійсності у сукупності їх властивостей, а також почуття задоволення від якісного сприйняття явища

громадянського життя в цілому – у закономірностях та загальній характеристиці.

Громадянське мислення походить від інтересу до проблемних явищ громадянського життя, здатності до сприйнятливості, полягає в цілісному та системному (оригінальному чи нестандартному або традиційному) погляді на певні явища громадянського життя, здатності до реалізації громадянських ідей у певних поняттях та встановлення закономірностей у дії тих чи інших явищ громадянського життя, їх оцінки; у здатності до використання результатів мислення у практичній діяльності, тактичному чи стратегічному втіленні, у здатності отримувати задоволення від знайденого завдяки мисленню правильного рішення від виведення власних суджень.

Мовлення громадянина розвивається з потреби у вивченні мови народу, що утворив державність; потреби піднесення престижу державної мови, мовленнєвої чутливості, прагненні відшукати якомога точнішу фразу, слова для більш чіткого пояснення думки, з постановки цілей щодо покращення опанування державною мовою. Важливим є отримання результативного покращення використання державної мови у професійно-мовленнєвій діяльності, спілкуванні на побутовому рівні та отримання задоволення від культури застосування державної мови.

Пам'ять особистості як громадянина розвивається з інтересу для відновлення історичної, родової, індивідуальної пам'яті щодо осмислення явищ, які стосуються громадянського життя. Така пам'ять ґрунтується на здатності до запам'ятовування, збереження, пригадування та відтворення образів як конструктивних на даний момент для вирішення проблемної ситуації; здатності до міркування та побудови перспективних схем роздумів, здатності визначення предметів, необхідних для подальшого збереження у пам'яті (предметів історичної пам'яті народу у літературних, художніх, музичних творах, народних звичаях і обрядах), здатності швидко відтворювати у пам'яті необхідну інформацію, що дозволяє відбуватися національній, державній ідентифікації та ефективній дії інших психологічних механізмів громадянськості. Важливим є відчуття задоволення від відтворення та згадування образів пам'яті, які утверджують людину в істинності її громадянської позиції.

Уява громадянина розвивається з інтересу до побудови бажаних образів майбутнього на основі отриманого життєвого досвіду, на основі яких можлива конструктивна побудова перспективного і, разом з цим, реального майбутнього. При цьому, важливими є постановка цілей, що інтегрують роботу уяви на побудову образів бажаного реального майбутнього та отримання результату уяви в реальному повному чи частковому втіленні образів уяви в життя, задоволення від конструктивної уяви майбутнього України.

Вікові психологічні особливості людини як громадянина у період пізньої юності містяться у потребі в осягненні сенсу життя; оцінці досвіду батьків та зближенні з ними, чутливості до інформації про генетичне та вроджене у власній особистості, пошуку людей, рідних по духу, при цьому, не обов'язково спільного етнічного походження. Важливими є здатність усвідомити і використати батьківський досвід, устрій сім'ї, ВНЗ, де навчається людина, усвідомити істинні причини і мотиви, які спонукали старших, почуття особливо піднесеного задоволення від оточення людей та предметів, що генетично, вроджено чи у результаті виховання є близькими даній особистості як громадянину країни в характерних для неї самобутніх особливостях.

Висновки. Виявлений зміст громадянських якостей особистості молодої людини є спробою упорядкування й надання конкретному прояву громадянських якостей відповідно до схеми становлення громадянськості у старшому юнацькому

віці для допомоги у практичній роботі вчителю-наставнику. Подальший розвиток дослідження і уточнення якостей громадянина України можливі при їх класифікації та заглибленій історичній рефлексії

розвитку національного характеру, дослідження якостей, що споконвічно характеризували типових представників народу порівняно з громадянськістю сучасних юнаків та дівчат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В.В. Рождение гражданина.— М.: Молодая гвардия, 1971. - С.3-50.

2. Снігур Л.А. Психологія становлення громадянськості особистості: Автореф. дис... доктора психологічних наук – К.: Інститут психології ім. Г.С.Костюка, 2005. – 32с.

Подано до редакції 03.01.06

РЕЗЮМЕ

В статье представлены личностные качества граждан Украины. В основу положена схема становления гражданственности молодых граждан, разработанная Л.А. Снигур. Они даны на основе

анализа научной литературы и экспериментальных исследований гражданственности курсантов и студентов высших учебных заведений Юга Украины.

SUMMARY

The article presents a classification version of the Ukrainians' personal qualities. The scheme of forming civicism of young citizens by L.A. Snigyr is taken as a basis. The civil qualities are determined on the basis of

analysis of scientific literature and experimental research of civicism of cadets and students of higher educational institutions located in the South of Ukraine.